

Невзорова І. В.,
аспірантка кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ДЕОНТОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF DEONTOLOGICAL PRINCIPLES OF NOTARY ACTIVITIES

Автором визначено історичну ретроспективу українського нотаріату, зокрема періоди зародження, розвитку, занепаду, відродження та функціонування. Проаналізовано думки науковців-теоретиків і нормативні джерела стосовно нотаріальної діяльності на теренах сучасної України.

З'ясовано, що думки вчених різняться з приводу позитивних і негативних явищ і процесів, які мали місце в нотаріальній діяльності на певному історичному проміжку часу. Наголошено про вплив на формування українського нотаріату з боку загарбників території України в певний історичний проміжок часу. Досліджено різні спроби в той чи інший історичний період на нормативному рівні закріпити питання нотаріальної діяльності. Визначені основні риси, за якими характеризувався український нотаріат в різні періоди свого функціонування. Обґрунтовано авторський підхід до систематизації процесів еволюції українського нотаріату.

Встановлено, що генеза розвитку деонтологічних засад діяльності нотаріуса характеризується своєю непослідовністю: зміст понять «нотаріус», «нотаріальна діяльність» нині відрізняється від його змісту на попередніх етапах розвитку нашого суспільства, що пов'язано із соціально-економічними та політичними змінами, процесами, які постійно відбуваються в Україні та цивілізованому світі та впливають на регулювання нотаріальних відносин. З'ясовано, що значний відбиток накладають історичні явища та процеси, які мали місце на території України в той чи інший проміжок часу.

Визначений вплив на нотаріат України за часів Російської імперії та Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Доведено, що протягом всього періоду свого розвитку український нотаріат тяжіє до міжнародного нотаріату латинського типу. Наголошено на важливості закріплення в текстах нормативних актів питань, що стосуються нотаріату загалом (статус нотаріуса, його майновий стан, відповідальність, гарантії діяльності, межі повноважень, приналежність до певної території, нотаріальна таємниця) попри наявну критику авторів низки положень, якими врегульовувалася нотаріальна діяльність.

Ключові слова: *нотаріат, нотаріальна діяльність, історія розвитку, реформування, нормативне закріплення, статус, віковий та освітній цензи, майновий стан, службова ієрархія, посадова компетенція.*

The author identifies a historical retrospective of the Ukrainian notary, including periods of birth, development, decline, revival and functioning. Opinions of theorists and normative sources concerning notarial activity in the territory of modern Ukraine are analyzed. It is found that the opinions of scientists differ on the positive and negative phenomena and processes that took place in the notarial activity over a certain historical period of time.

The influence on the formation of the Ukrainian notary by the invaders of the territory of Ukraine in a certain historical period of time was emphasized. Various attempts have been investigated in one or another historical period to fix the issue of notarial activity at the normative level. The main features that characterized the Ukrainian notary in different periods of its functioning are identified. The author's approach to the systematization of evolution processes of Ukrainian notary is substantiated.

It is established that the genesis of the development of the deontological foundations of the activity of a notary is characterized by its inconsistency: the content of the notions "notary", "notarial activity", today differs from its content at the earlier stages of development of our society, which is connected with socio-economic and political changes, processes, which are constantly occurring in Ukraine and the civilized world and affect the regulation of notarial relations.

It is found that a significant imprint is made by the historical phenomena and processes that took place in Ukraine at one time or another. Influence on the notary of Ukraine under the Russian Empire and the Union of Soviet Socialist Republics was determined. It is proved that throughout the whole period of its development the Ukrainian notary tends to be an international notary of Latin type. Emphasized the importance of fixing in the texts of normative acts issues relating to the notary as a whole (the status of the notary, his property status, liability, guarantees of activity, limits of authority, belonging to a certain territory, notarial secrecy, etc.), despite the criticism of a number of other provisions. activity.

Key words: *notary, notarial activity, history of development, reformation, normative fixing, status, age and educational qualifications, property status, official hierarchy, official competence, etc.*

Постановка проблеми. На історичний розвиток українського нотаріату наклали відбиток історичні процеси, які мали місце на теренах сучасної України. В першу чергу це стосується впливу Російської імперії та періоду СРСР. Незважаючи на це, простежується тяжіння українського нотаріату до моделі нотаріату латинського типу.

Актуальність теми дослідження. В сучасній науковій літературі та нормативно-правових актах простежується відсутність однастайності у питаннях історичної ретроспективи українського нотарі-

ату. Думки вчених різняться з приводу позитивних і негативних явищ і процесів, які мали місце в нотаріальній діяльності на певному історичному проміжку часу.

Стан дослідження. Питанню дослідження історичного розвитку українського нотаріату приділяли увагу такі вчені-теоретики: С. Барановський, К. Бахман, А. Боборикін, А. Бегричев, І. Вольман, А. Гасман, М. Долинська, А. Іваницький, С. Кузнецов, П. Підгорецький, О. Романовська, Г. Романовський, Є. Фролова, Л. Шевчук, М. Яроцький та інші.

Метою та завданням наукової статті є аналіз історичного розвитку (еволюції, трансформації) українського нотаріату на теренах сучасної України, а також з'ясування особливостей функціонування на певному історичному етапі.

Виклад основного матеріалу. Якщо аналізувати історію становлення та розвитку інституту нотаріату в Україні, стає цілком очевидним, що він, за винятком певних нетривалих періодів, тяжів до латинської моделі нотаріату, а його основоположні принципи здебільшого були закріплені у законодавстві.

Варто зазначити, що в історії вітчизняного права, на відміну від західноєвропейського, участь органів державної влади в укладенні приватно-правових юридичних актів і документів спостерігалася порівняно раніше і справляла значно більший вплив на поступовий розвиток нотаріального інституту.

Певні зародки такого «втручання» держави простежуються вже в період розквіту і роздробленості Київської Русі. Система обов'язкової явки, урядового ствердження, реєстрації та запису до урядових (судових) книг приватних актів з'явилася в Україні одночасно із рецепцією Магдебурзького права, тобто з кінця XIV століття, та була детально регламентована у Литовських статутах і в таких пам'ятках українського права як Інструкція гетьмана Данила Апостола судам від 13 липня 1730 року; «Процес короткий приказний» 1734 року; «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 року; «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року; «Зібрання Малоросійських прав» 1807 року. В подальшому через об'єктивні обставини історія українського нотаріату нерозривно була поєднана з історією російського нотаріату, який внаслідок низького рівня економічного розвитку, панування кріпосного права, поєднання судової й адміністративної влади розвивався значно повільнішими темпами [1, с. 106–107].

Глобальне реформування всіх сфер життєдіяльності суспільства у Російській імперії XIX століття стосувалося і нотаріальних структур, розвиток яких завдячує досвіду французької та німецької моделей еволюції нотаріату латинського типу. Так, за часів правління Олександра II разом із новим Судовим статутом 1864 року було передбачено й Положення про нотаріальну частину. Результатом такої законотворчої діяльності стало два проєкти Положення – 1863 та 1866 років. Перший проєкт не пройшов схвалення Державного комітету, другий – був затверджений 14 квітня 1866 року [2, с. 90–91].

Загалом Положення 1866 року було прогресивним актом, оскільки запровадило єдиний універсальний інститут нотаріату як форму публічної діяльності незалежних нотаріусів, уповноважених державою на вчинення нотаріальних дій. Водночас Положення мало й суттєві недоліки. Про це свідчить той факт, що відразу ж після прийняття Положення 1866 року з різних куточків Російської імперії на адресу Другого відділу імператорської канцелярії почали надходити конкретні зауваження і пропозиції нотаріусів і вчених-правознавців щодо удосконалення нотаріального законодавства.

Наукова полеміка велася на сторінках таких авторитетних періодичних видань як «Вісник права», «Журнал Міністерства юстиції», «Журнал Міністерства народної освіти», «Нотаріальний вісник». Гострій критиці було піддано невизначеність у правовому статусі нотаріусів. Нотаріуси визнавалися посадовцями, які перебували на державній службі, однак без права присвоєння чинів і отримання пенсії, їх визнавали вільними професіоналами, які діяли на комерційній основі. Таке подвійне становище негативно відображалось не лише на роботі нотаріуса, але й на ставленні до нього у суспільстві [3, с. 156].

С. Барановський писав, що нотаріуси – фактично «пасинки Феміди», оскільки чинне нотаріальне положення виділяло їх із загальної градації чинів Міністерства юстиції і позбавляло всіх прав і прерогатив, якими користувалися інші службовці судового відомства. Через те, що нотаріуси не були включені в спільну «судову родину», вони були позбавлені права, на відміну від суддів, звертатися за роз'ясненнями сумнівів щодо застосування закону в ті окружні суди, при яких вони перебувають, а мали на свій страх і ризик вирішувати сумнівні правові питання. Він зазначав, що якщо в застосуванні чи тлумаченні закону помиляються судді, то вища судова інстанція лише касує неправильно постановлене рішення, якщо ж помиляється нотаріус, то крім кримінальної йому, загрожує ще й майнова відповідальність [4, с. 8].

Були піддані критиці сучасників реформи і досить скромні порівняно із законодавством розвинутих європейських країн, вимоги до кандидатів на посаду нотаріуса. Одна із умов – досягнення віку повноліття (21 рік) – визнавалася багатьма вченими і нотаріусами недостатньою. Моральний ценз, встановлений Положенням, теж визнавався багатьма сучасниками нікчемним і пропонувалося підвищити критерії, яким повинні відповідати моральні якості нотаріуса [3, с. 157].

Потрібно також вказати на відсутність у Положенні про нотаріальну частину як обов'язкової вимоги до кандидата на посаду нотаріуса освітнього цензу: необхідно було лише пройти випробування в умінні правильно викласти суть угоди, у знанні форм нотаріального діловодства і необхідних для виконання функцій нотаріуса законів. Таке положення зумовило цілком слушні, на думку автора, дорікання, оскільки «кожному нотаріусу, до якого часто звертаються за різного роду юридичними консультаціями, доводиться завжди бути в курсі справи і доповнювати свої пізнання не лише суто нотаріальною спеціальністю, але й іншими галузями законодавства» [3, с. 157].

Не можна не погодитися з твердженням А. Іваницького, що нотаріус повинен бути завжди готовим до вирішення різних питань, які потребують спеціальних знань і досвіду, тим більше, що вони здебільшого вимагають майже миттєвого вирішення, тому навряд чи це під силу лише грамотній особі [5, с. 6]. Правильно наголошує П. Подгорецький про те, що лише спеціаліст із юридичною освітою і практичною підготовкою зможе захистити насе-

лення від сумнівних, ризикованих і незаконних угод і тим самим попередити можливі позови і суперечки в судах [6, с. 171]. Слушно зауважує А. Гасман, що «одна практика без юридичної освіти для звичайної людини (виняткових здібностей і талантів до уваги брати не можна) може дати лише один результат: звичку писати те, що вже декілька разів писане. Юридичної логіки, узагальнень і аналізу важко вимагати від практика» [7, с. 41]. Таким чином, наявність у нотаріуса юридичної освіти та практичної підготовки визнавалися майже всіма сучасниками як необхідність, як виклик життєвим реаліям того часу.

Діючі нотаріуси, а також теоретики нотаріату вимагали удосконалення нотаріального законодавства. Необхідність реформи нотаріального інституту визнавалася і в уряді. Вже 1871 року Міністерство юстиції запропонувало окружним судам спільно з нотаріусами розробити пропозиції щодо удосконалення нотаріального законодавства. Активність виявили столичні нотаріуси, які створили нову редакцію Положення про нотаріальну частину і 30 травня 1874 року передали проект у Міністерство юстиції. На жаль, доля цього документа невідома.

Подальша робота над переглядом застарілого законодавства тривала 1899 року, коли за дорученням Міністра юстиції сенатор А. Гасман, авторитетний знавець нотаріального права, склав проект нової редакції Положення. У березні 1902 року для вироблення остаточного варіанту закону було створено Особливу Наряду – колегіальний орган при Міністрі юстиції. 14 травня 1904 року проект був розглянутий і схвалений Особливою Нарядою, потім переданий у Міністерство юстиції. В його основу було покладено думку про те, що Положення 14 квітня 1866 року як цінну пам'ятку епохи великих перетворень слід за можливості зберегти в недоторканості і лише вдосконалити деякі з його положень. Як наслідок, жодної із найважливіших проблем нотаріату не було вирішено.

Зміни зачепили хоч і важливі, але другорядні питання: підвищення вікового, освітнього цензів, введення дворічного нотаріального стажу, зменшення суми початкової застави, обмеження дисциплінарної відповідальності, введення інституту помічника нотаріуса, розсильного; розширення кола нотаріальних дій за рахунок введення нових видів засвідчень, усунення із нотаріальної практики свідків [3, с. 160–161]. Як зазначав А. Гасман, у зв'язку зі зміною обставин проект не набув подальшого законодавчого руху і далі міг слугувати лише матеріалом для окремих новел [7, с. 383].

У період з 1910 по 1912 роки такі новели і справи відбулися: помічники старших нотаріусів набули право самостійно посвідчувати нотаріальні акти, нотаріусам було дозволено оскаржувати дії старших нотаріусів, був введений примусовий порядок виконання тих безспірних зобов'язань, які ґрунтувалися на нотаріальних і явочних актах. Останнім передреволюційним десятиліттям були опубліковані і проекти нотаріальних положень практикуючих нотаріусів Алякритьського, Яроцького, Бахмана, Боборикіна, Підгорецького, Мацкевича, які прагну-

ли вказати напрям реформи російського нотаріату. Проте бажаного ефекту в дореволюційній Росії ця діяльність не справила: законодавець віддав перевагу незадовільній стабільності перед непередбаченими змінами [3, с. 160].

Отже, провівши реформу суду і судочинства за зразком і принципами, виробленими Західною Європою, стосовно нотаріату російські реформатори були непослідовними. Тому у фундаменті нотаріального інституту, закладеного Положенням 1866 року, були залишені, за словами І.С. Вольмана, трухляві колоди [8, с. 387], такі як низький віковий, освітній і моральний цензи, великі застави, легкий іспит, відсутність екзаменаційної комісії нотаріусів, незначеність службового становища, наявність добровільної домовленості з клієнтом відносно оплати нотаріальних дій, двоступенева система укріплення прав на нерухоме майно, брак корпоративного начала в організації нотаріату [3, с. 160].

Після революції 1917 року було скасовано приватну власність. Нотаріат як складову частину попередньої системи правопорядку було майже нівельовано. Функції нотаріату були перерозподілені між відділами юстиції, органами РАЦС та суддями [2, с. 92]. Можна стверджувати, що цей період можна назвати «чорними роками» в історії українського нотаріату.

Лише після 1921 року, коли запроваджувалася нова економічна політика в країні, пов'язана з розвитком приватної торгівлі та промисловості, прийняттям нового цивільного законодавства, зросла потреба у функціонуванні інституту нотаріату, зокрема у посвідченні правовідносин, які виникали між державою і приватними особами, наприклад відчуження будівель, різного роду підряди, поставки тощо [2, с. 92]. Цей факт започаткував етап відродження українського нотаріату.

Декретом Ради народних комісарів СРСР від 12 серпня 1921 року було встановлено, що засвідчення угод і договорів здійснюється нотаріальними столами губернських відділів юстиції та повітових бюро юстиції. Крім цього, було розроблено та прийнято Положення про державний нотаріат, яким передбачалося створення нотаріальних контор [2, с. 92]. Таким чином нотаріат набув «повноцінного» статусу державного органу, а нотаріус – посадової особи, уповноваженої вчиняти нотаріальні дії.

14 травня 1926 року постановами Центрального виконавчого комітету та Ради народних комісарів СРСР було прийнято Постанову «Про основні принципи організації державного нотаріату» [2, с. 92]. Реалізацію нотаріальних функцій було покладено на державні нотаріальні контори. Окремі нотаріальні дії на окремих територіях поклалися на інші державні органи – консульські установи, виконкоми. Державний нотаріус не міг обіймати інші державні посади, крім виборних і викладацьких, бути членом колегії захисників, працювати за наймом у кооперативних і громадських організаціях, а також у приватних осіб, брати участь у роботі торгових і промислових підприємств [9, с. 68].

Винагороду за свою працю нотаріус одержував виключно від держави. Державному нотаріусу, а також працівникам державної нотаріальної контори, запроваджувалося збереження нотаріальної таємниці. До компетенції державних нотаріальних контор належало посвідчення угод, достовірність підписів, засвідчення деяких фактів, збереження документів, реєстрація арештів, посвідчення достовірності копій, подача протестів тощо [2, с. 93]. Тому можна стверджувати про відродження положень щодо закріплення офіційного статусу на нормативному рівні, гарантій діяльності та компетенції нотаріусів.

20 липня 1930 року було прийнято Положення про державний нотаріат, затверджене Всесоюзним Центральним виконавчим комітетом і Радою народних комісарів СРСР. У ньому були закріплені функції нотаріальних органів. Також зазначалося, що вчиняти нотаріальні дії можуть і районні або відповідні виконавчі комітети, міські й селищні ради, але тільки у випадках відсутності в населеному пункті нотаріальної контори. Потім це Положення було змінено Положенням про державний нотаріат від 31 грудня 1947 року [2, с. 93]. Це свідчить про розподіл повноважень між органами влади за умови виникнення нестандартної ситуації – відсутності нотаріальної контори в межах певної території та наявності необхідності вчинення нотаріальних дій.

Нотаріус вважався звичайним державним службовцем і отримував заробітну платню, яка не залежала від результатів його роботи. Враховуючи те, що робота була багато в чому просто механічною, пов'язаною з перевіркою правильності заповнення затверджених бланків договорів, довіреностей, заяв, а також низькооплачуваною, випускники юридичних вишів не прагнули обіймати посаду нотаріуса. Наступний нормативно-правовий акт, який регламентував роботу нотаріату, було прийнято 2 серпня 1974 року – Закон СРСР «Про державний нотаріат». У ньому було вже більше деталізовано процедуру вчинення кожної нотаріальної дії, розширені деякі положення попереднього акту [2, с. 93]. Вперше за період дослідження історичного розвитку нотаріату запроваджено норму про оплату праці. Вона знайшла багато негативних відгуків нотаріусів-практиків і вчених-теоретиків.

Враховуючи те, що не вся територія сучасної України у період XXVIII – XIX століть перебувала під юрисдикцією Російської імперії та СРСР, певні особливості свого розвитку мали місце і на західноукраїнських землях. Розвиток інституту нотаріату на західноукраїнських землях (середина XIX століття – до 1939 року) відповідав основним тенденціям розвитку європейського нотаріату. Нотаріусів визнавали функціонерами публічними, їм надавали широкого професійного самоуправління, на них покладали обов'язок у разі заподіяння збитків клієнтам повністю їх відшкодувати за власний рахунок. Високе значення і авторитет цієї установи зумовлювалися тим, що нотаріус підлягав корпоративному управлінню і не відділявся від загальної судової системи, перебував у суворій залежності як від Міністра юстиції, так і від місцевих судових установ.

Славними, вагомими і корисними є традиції корпоративного нотаріального самоврядування у Галичині. Проте після 1917 року (на західноукраїнських землях після 1939 року) вільний нотаріат докорінно змінив свій правовий статус. Ліквідація приватної власності на землю, засоби виробництва, на житло прирекли впливовий колись інститут на животіння. Відбувалися часті і непродумані зміни в системі нотаріального законодавства, які були волюнтаристськими. Зрозуміло, що такі зміни проводили без об'єктивних, науково обґрунтованих передумов, і вони не могли зумовити позитивних результатів.

В умовах домінування державної власності, заборони на зайняття підприємницькою діяльністю та комерційним посередництвом, монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність нотаріат виступав у ролі непомітного додатку до правової системи держави. На його долю припадало часто формальне засвідчення порівняно невеликої кількості угод і оформлення документів про спадщину. Престижність посади нотаріуса була далеко не такою, як у країнах Західної Європи. Це був низькооплачуваний державний службовець, який посідав у бюрократичній ієрархії найнижчу сходинку. Поширеними були випадки, коли нотаріусами ставали некваліфіковані спеціалісти, часто навіть без юридичної освіти [1, с. 107–108].

У зв'язку з переходом України до ринкової економіки стало зрозумілим, що державний нотаріат не спроможний здійснювати захист прав та законних інтересів учасників економічних відносин на належному рівні. Постійне збільшення кількості державних нотаріусів не позбавляло проблем, пов'язаних зі швидкістю та якістю послуг, які надавалися. Державний нотаріат фінансувався за залишковим принципом, що відображалося на технічному оснащенні нотаріальних контор. Державні нотаріуси також не були зацікавлені у результатах своєї діяльності, оскільки кількість нотаріальних дій не впливала на їх заробітну платню.

Враховуючи зазначену ситуацію, було прийнято рішення про розробку нового закону про нотаріат, який би враховував усі вимоги часу. Другого вересня 1993 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про нотаріат». Новий закон був створений на зразок латинського нотаріату. При цьому в ньому простежувалися риси дореволюційного радянського законодавства, а також риси сучасного германського та французького законодавства про нотаріат.

Закон України «Про нотаріат» складається з 4 розділів та містить 103 статті. У ньому передбачено існування державного та приватного нотаріату. Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, із метою надання їм юридичної вірогідності [10].

Чітко визначається, що нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері правознавства менш як шість років, із них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду [10].

Професія нотаріуса почала вважатися в суспільстві престижною та прибутковою, що створило попит на здобуття нотаріального фаху з боку перш за все юристів. Було введено такий правовий інститут як нотаріальна етика. Детально регламентовано низку положень, пов'язаних з організацією нотаріальної діяльності.

Отже, подальший розвиток нотаріату в Україні, оптимізація його функціонування, удосконалення законодавчої бази повинні спиратися на історичний досвід, який свідчить про те, що при реформі нотаріату варто керуватися тими правовими традиціями, які склалися в нотаріаті упродовж багатьох століть його існування і за роки функціонування в Україні в нових ринкових умовах; на сучасні світові тенденції розвитку нотаріату, пов'язані з діяльністю такої авторитетної міжнародної неурядової організації як Міжнародна Спілка Нотаріату, яка нині налічує в своїх рядах близько 86 національних об'єднань незалежних нотаріусів і на визначенні під її егідою фундаментальні принципи латинського нотаріату [1, с. 108].

Слід зазначити, що за досить короткий проміжок часу в Україні практично не залишилося державних нотаріусів. Основне навантаження з вчинення нотаріальних дій покладено на приватних нотаріусів, які втілили в життя багатовікову ідею латинського нотаріату – безпристрасного та незалежного радни-

ка з правових питань, уповноваженого на вчинення дій і посвідчення фактів. За 26 років існування українського нотаріату приватна нотаріальна практика засвідчила свою ефективність.

Аналізуючи нотаріальне законодавство в історичній ретроспективі, слід зауважити, що зміст понять «нотаріус», «нотаріальна діяльність» відрізняється від його змісту на попередніх етапах розвитку нашого суспільства. Це пов'язано насамперед із соціально-економічними та політичними змінами, процесами, які постійно відбуваються в Україні та цивілізованому світі та впливають на регулювання нотаріальних відносин. Так, у зв'язку з анексією Криму та проведенням антитерористичної операції в Україні різко зменшилася кількість дій, які вчиняють нотаріуси. Фактично припинилася діяльність нотаріусів на окупованих терористами територіях, зокрема їм відключено доступ до системи Реєстрів Міністерства юстиції України [11, с. 140].

Висновки. Автор вважає, що генеза розвитку деонтологічних засад діяльності нотаріуса характеризується своєю непослідовністю. Значний відбиток накладають історичні явища та процеси, які мали місце на території України в той чи інший проміжок часу. Великий вплив створено за часів Російської імперії та СРСР. Однак протягом всього періоду свого розвитку український нотаріат тяжіє до міжнародного нотаріату латинського типу.

Незважаючи на наявну критику авторів низки положень, якими врегульовувалася нотаріальна діяльність, ключовим є саме закріплення в текстах нормативних актів питань, що стосуються нотаріату загалом. Це статус нотаріуса, його майновий стан, відповідальність, гарантії діяльності, межі повноважень, приналежність до певної території, нотаріальна таємниця тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевчук Л. Основоположні принципи латинського нотаріату та їх реалізація в Україні: історико-правовий аспект // *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2018. Випуск 66. С. 103–110.
2. Бегричев А.В., Фролова Е.Е. Историческое формирование нотариата латинского типа с середины XIX века и по настоящее время / А.В. Бегричев, Е.Е. Фролова // *Юридические науки*. Москва, 2017. С. 90–94.
3. Шевчук Л. Нотаріальна реформа 1864-1866 років в оцінках сучасників // *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2014. Випуск 59. С. 156–162.
4. Барановский С. Пасынки Фемиды / С. Барановский // *Нотариальный вестник*, 1903. № 2. С. 7–8.
5. Иваницкий А. Впечатления и заметки / А. Иваницкий // *Нотариальный вестник*, 1903. № 2. С. 6–7.
6. Подгорецкий П. Наиболее желательные изменения в организации современного нотариата / П. Подгорецкий // *Журнал Министерства юстиции*, 1906. № 7. С. 165–219.
7. Гасман А.Г. Объяснительная записка к проекту новой редакции положения о нотариальной части. Ч. 1 / А.Г. Гасман. СПб., 1904. 386 с.
8. Вольман И.С. Юбилей русского нотариата / И.С. Вольман // *Вестник права*, 1916. № 15–16. С. 384–388.
9. Романовская О.В., Романовский Г.Б. Нотариат в Российской Федерации: Проблемы развития. СПб : Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. с. 68.
10. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
11. Долинська М.С. До питання історіографії та методології дослідження інституту українського нотаріату та нотаріально-го законодавства // *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2015. С. 136–145.